

Pentekostni pokret u Hrvatskoj 1907-2007.

Stanko JAMBREK

Biblijski institut, Zagreb

stanko.jambrek@zg.t-com.hr

UDK: 286:23:24:25

Pregledni članak

Primljeno: 15. 9. 2007.

Prihvaćeno: 3. 11. 2007.

Sažetak *U prvome dijelu ovoga rada daje se prikaz početka, razvoja, organizacije i institucionalizacije Pentekostnog pokreta u Hrvatskoj. Nakon spontanog početka među Nijemcima u Slavoniji početkom dvadesetog stoljeća, pokret se tijekom Drugoga svjetskog rata i nakon njega intenzivno razvija među Hrvatima u Slavoniji, a sredinom druge polovice dvadesetog stoljeća po cijeloj Hrvatskoj. Početkom dvadeset prvog stoljeća u pokretu sudjeluje pet denominacija, od kojih je najbrojnija Evanđeoska pentekostna crkva.*

U drugome dijelu obrađuju se osnovne karakteristike pentekostne misli i prakse: usredotočenost na Isusa Krista, krštenje u Duhu Svetome kao ispunjenje silom za svjedočenje, evangelizacija koja dovodi do obraćenja, poticanje služenja darovima Duha Svetoga, iskazivanje dinamičnog odnosa s Bogom u bogoštovlju te svjesnost realnosti sotone i sila zla.

Ključne riječi: Bog, Evanđeoska pentekostna crkva, evangelizacija, Isus Krist, Duh Sveti, krštenje Duhom Svetim, obraćenje

Uvod

Pentekostni pokret¹, najznačajniji kršćanski pokret dvadesetoga stoljeća, nastao je djelovanjem Duha Svetoga potkraj devetnaestoga stoljeća u mnogim mjestima i različitim dijelovima svijeta. Napredovao je posebice početkom 20. stoljeća

¹ Pentekost (grčki *pentekostes*, "pedeseti") je završna židovska svetkovina koja se slavila pedeseti dan nakon Pashe - blagdana sklapanja saveza na Sinaju. U kršćanskoj Crkvi pentekost je obljetnica izlivanja Duha Svetoga (Dj 2) i utemeljenja Crkve kao novoga naroda Božjega. Ovaj se događaj spominje više puta u Novome zavjetu (Dj 20,16; 1 Kor 16,8), a prevodioci grčku riječ *pentekostes* prevode s "Duhovi" (Zagoda, Šarić, Rupčić u Dj 20,16), Pedeseti dan (Rupčić u 1 Kor 16,8), Pedesetnica (Duda-Fučak). U nas se ovaj blagdan još naziva "Duhovi" ili "Pedesetnica".

u Sjedinjenim Američkim Državama i u drugoj polovici dvadesetog stoljeća u Južnoj Koreji, Argentini i Brazilu. Teologija pokreta je iskustvena - biblijska teologija primijenjena u svakodnevnom življenju. Pokret je ukorijenjen u perfekcionističkim i karizmatiskim pokretima 19. stoljeća: metodističkom pokretu svetosti, katoličkom apostolskom pokretu započetom po Edwardu Irvingu², te u učenjima brojnih govornika na Keswick konferencijama³.

Povijest pentekostnog pokreta u Hrvatskoj istražena je tek djelomice. Ilija Podrugović je napisao *Povijest Kristove pentekostne crkve u Osijeku i blizjoj okolici* (1962). Nekoliko studenata napisalo je diplomski rad na Evanđeoskom teološkom fakultetu: Ivan Moguš je napisao diplomski rad na temu *Pentekostni pokret u Slavoniji - povijest i statistički podaci* (Zagreb 1975), Perica Knežević na temu *Povijest Evanđeoske crkve u Donjem Miholjcu* (1999) i Tihomir Vekić *Osvjetljenje početka pentekostne crkve u Slavoniji, Srijemu i Prekmurju* (2003). Borislav Arapović objavio je knjigu *Njihovim tragom* (2003), u kojoj je sakupio niz priloga za povijest pentekostnog pokreta u Hrvatskoj. Stanko Jambrek je objavio nekoliko djela: *Evanđeoska crkva: Prošlost i sadašnjost Evanđeoske crkve u Hrvatskoj* (1996); "Pentekostni pokret: razvoj i teološke karakteristike" (2002); *Crkve reformacijske baštine u Hrvatskoj* (2003). U *Leksikonu evanđeoskoga kršćanstva* (2007) Jambrek je objavio niz članaka iz područja pentekostne povijesti, teologije i prakse. Znanstvenici Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu istraživali su 1980-ih male vjerske zajednice u Zagrebu, a iz tog je istraživanja nastalo nekoliko članaka koji obrađuju i pentekostni pokret.

Tako je Ankica Marinović-Bobinac objavila članke Analiza sadržaja tiska malih vjerskih zajednica u Zagrebu (1991) i Necrkvena religioznost u Hrvatskoj (1995) te doktorsku disertaciju *Necrkvena religioznost u Hrvatskoj: Primjer pentekostalnih zajednica* (1999).

Dinka Marinović-Jerolimov objavila je članak Prikaz malih vjerskih zajednica u Zagrebu (1991).

² Edward Irving (1792-1834), pastor Prezbiterijanske crkve (Church of Scotland) u Londonu, predvodio je skupinu vjernika koji su nakon molitve primili dar govorenja u drugim jezicima i dar proroštva. Na proljeće 1832. g. dopustio je da se vjernici služe tim darovima tijekom nedjeljnog bogoslužja. Nakon toga morao je napustiti Prezbiterijansku crkvu. S njim je otišlo nešto više od pola zajednice te su osnovali novu zajednicu, koja je kasnije dobila ime Katolička apostolska crkva (Jambrek, 2003:302).

³ U Keswicku, turističkom mjestu u Cumbriji, bio je konferencijski centar iz kojega je učenje o svetosti prošireno po cijeloj Velikoj Britaniji. Na brojnim konferencijama poučavalo se o dobivenoj pobjedničkoj sili Duha Svetoga koja nadvladava unutarnji grijeh.

1. Povijesni pregled

1.1. Pentekostni pokret u Hrvatskoj od početka do Drugoga svjetskog rata

1.1.1. Pentekostni pokret među Nijemcima

Pentekostni pokret u Hrvatskoj začeo je 1907. godine u srijemskom mjestu Beška⁴ među vjernicima Evangeličke i Reformirane crkve, koji su pod utjecajem pijetističkog pokreta uz redovita bogoslužja u matičnim crkvama održavali dodatna proučavanja Biblije i molitve, najčešće u privatnim prostorijama. Vjernici su se postojano okupljali i revno proučavali Bibliju, molili i slavili Gospodina. Tijekom 1907. godine dvije su žene doživjele krštenje u Duhu Svetomu.⁵ Jedna od njih bila je Njemica Susana Kniesel, koja je s obitelji bila dio Reformirane crkve. Njezina je obitelj često odlazila i na proučavanja Biblije kod učitelja Samuela Schumachera, evangelika, kojeg su posjećivali evangelizatori i propovjednici iz Njemačke te su u njegovu domu održavali evangelizacijske sastanke. Nakon prvih krštenja u Duhu Svetome sve je više vjernika doživljavalo pentekostno iskustvo.⁶ Očekivali su da će s novim iskustvom i evangelizacijskim žarom biti prihvaćeni u svojim crkvama te su vjerovali da će i druge vjernike osvjedočiti o sili Duha Svetoga. Ni Evangelička ni Reformirana crkva nisu prihvatile Duhom Svetim obnovljene skupine vjernika, već su ih nastojale izolirati i zaustaviti njihovo djelovanje uz optužbu da su "fanatici" koji šire "lažnu doktrinu". Vjernici s pentekostnim iskustvom bili su prisiljeni napustiti svoje crkve, počeli su se okupljati u vlastitim prostorijama. Sve više ljudi obraćalo se Gospodinu, a zajednica je rasla. Više obraćenih muškaraca je propovijedalo u zajednici, a često su ih posjećivali evangelizatori i pastori iz Njemačke.⁷

Vijest o djelovanju Duha Svetoga brzo se širila među njemačkim, mađarskim i slovačkim stanovništvom Srijemom i Slavonijom. Vjernici su se okupljali u kuć-

⁴ Srijem je 1945. godine odvojen od Hrvatske i pripojen Srbiji.

⁵ Neki autori, poput Petra Dautermanna, smatraju da se taj događaj zbio 1908. godine.

⁶ Pentekostno iskustvo ili krštenje Duhom Svetim je doživljaj silaska Duha Svetoga na pojedinu osobu, po uzoru iz Djela apostolskih (2,1-13; 2,38-39) u kojem Duh Sveti dolazi na vjernika da ga pomaže i ispuni silom za posebno služenje (Jambrek, 2003:236).

⁷ Nikolaus Betschel je u svojim memoarima *Geschichten die das Leben schrieb (Doživljaji koje život napisa)* (Kreuzlingen, 1993) zapisao: "U našem zavičajnom mjestu Beški živio je jedan učitelj, evangelički vjernik, imenom Samuel Schumacher. U svojoj privatnoj kući održavao je kućne satove molitve i proučavanja Biblije. Dolazili su i propovjednici i evangelisti iz Njemačke i služili s Božjom Riječju. Moja majka je u toj učiteljskoj obitelji radila kao sluškinja. Za vrijeme jedne od tih evangelizacija ona se obratila" (Arapović, 2003:46).

nim zajednicama, a neke od njih uspostavljene su crkvama. Uz zajednicu u Beški nastale su kućne zajednice i crkve i u drugim srijemskim, bačkim i slavonskim naseljima. Švedski pentekostni časopis *Evangelii Hårold* donosi 1923. godine priču Georga Steena koji je nedugo prije toga posjetio Vojvodinu i Beograd. Steen je napisao da je našao neke pentekostne crkve, uglavnom njemačke, ali je među vjernicima bilo Mađara, Hrvata i Srba. Neke od crkava su već 15 godina stare (što znači da su uspostavljene 1907-8. godine), a od 1918. stabilizirale su članstvo i zadobivale nove vjernike. Steel je zapisao: "Beška ima oko 50 vjernika (32 su krštena u Duhu Svetome). Novi Vrbas ima 15 vjernika koji su metodističkog podrijetla i svi su kršteni u Duhu Svetome. Crkva u Novom Sadu ima 18 članova, ali nema vođe" (Bjelajac, 9).

Tijekom razdoblja rasta od 1920. do 1933. crkva u Beški služila je kao središnjica iz koje su uspostavljane crkve u drugim mjestima, posebice je važno istaknuti crkve u Vinkovcima i Vinkovačkom Novom Selu utemeljene oko 1921. godine. Crkva u Beški okupljala se u dvorišnoj kući Adama Henna sve do 1925. godine kada su izgradili prostran molitveni dom s 300 do 500 mjesta.⁸

Od 1932. do 1934. godine uspostavljene su Duhovne crkve velikokrštenih u slavonskim naseljima Čačinci, Velimirovac, Golinci i Darkovac. Bila su to naselja s pretežitim njemačkim stanovništvom, pa su i vjernici bili većinom Nijemci dok su Hrvati i Mađari bili u manjini.⁹ Bogoslužja su održavana na njemačkom, hrvatskom i mađarskom jeziku. Crkva u Vinkovcima trudila se propovijedati Evanđelje na hrvatskom jeziku kako bi i Hrvate zadobili za Krista. Matija Baumgärtner i Petar Dautermann propovijedali su na hrvatskom jeziku, tiskali su pjesmaricu (1936)¹⁰ i izdavali časopis (od 1936)¹¹ na hrvatskom jeziku. Propovjednici iz Golinaca započeli su crkvu u Valpovu u kojoj su većinom bili Hrvati. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata njemačkim se zajednicama bilo teško okupljati, a potkraj rata Nijemci su se morali iseliti. Sve njemačke pentekostne zajednice prestale su s djelovanjem. Pentekostna crkva u Beški prestala je s djelovanjem 10. listopada 1944. godine kada je njemačko stanovništvo dobilo naredbu za evakuaciju. Vjernici su se raspršili diljem svijeta: u Sjedinjene Američke Države, Kanadu, Australiju, Brazil, Argentinu i brojne europske zemlje.

⁸ Ova crkvena zgrada je postojala sve do 12. listopada 1944. godine.

⁹ U Velimirovcu je 1933. godine bilo kršteno preko 40 osoba (Izvori, 7-8/1981:14). Crkva u Čačincima imala je početkom Drugog svjetskog rata 85 članova i u njoj je bilo sjedište za širenje kršćanske literature (P. Dautermann, 1938a). Crkva u Velimirovcu imala je 65 članova, u Golinacima oko 25, i u Darkovcu oko 25 članova (Moguš, 6).

¹⁰ *Pjesme spasenja*. Sa malom gitarskom školom za samouke i sa dodatkom od 100 akordnih Tablica. Vinkovci (Put spasenja) (1936). - 82 str. ; 14 cm. - Sadrži 68 pjesama za gitaru.

¹¹ *Put spasenja*. Kršćanski mjesečni glasnik. Godina I. 1936. Vinkovci. Izdavač i odgovorni urednik Matija Baumgärtner; urednik Petar Dautermann. - 12 brojeva po 4 str. ; 29 cm.

1.1.2. Razvoj pentekostnih tradicija

Ondašnja duhovna zbivanja odvijala su se u tri slična, ali ipak različita smjera iz kojih su i nastale tri pentekostne tradicije obilježene specifičnim razumijevanjem i praksom krštenja i pranja nogu vjernicima. Vjernici koji su među evangeličkim i reformiranim pijetistima spontano doživjeli krštenje Duhom Svetim, pentekostno su iskustvo ugradili u postojeću teološku praksu, posebice vezano uz vođeno krštenje. Nastavili su tradiciju krštavanja male djece u kojoj su bili odgojeni u Evangeličkoj ili Reformiranoj crkvi.

Dolaskom Adama i Elisabeth Krisman 1930. godine iz Amerike u Bešku¹², duhovna se situacija počela mijenjati. Krisman je počeo propovijedati o biblijskom krštenju odraslih osoba koje odluku o krštenju donose na temelju svoga vlastitog uvjerenja. Pod utjecajem učenja o krštavanju odraslih osoba došlo je do razdvajanja vjernika, a onda i crkava. Skupina koja je podržala krštenje male djece postala je poznata kao Duhovna crkva malokrštenih. Skupina vjernika koja je prihvatila nauku o krštenju odraslih dala se krstiti i prozvala se Duhovna crkva velikokrštenih. Kasnije je (1946) nazvana Kristova duhovna crkva.

Jedna skupina pentekostnih crkava, nastala u nazarenskom ozračju, počela je nakon 1929. godine provoditi pranje nogu svetima nakon Večere Gospodnje i tako je postala poznata kao Duhovna crkva nogopranih.

1.1.3. Pentekostni pokret među Hrvatima

Od početka duhovnoga buđenja u Beški (1907) pa sve do potkraj Drugoga svjetskog rata (1945) u pentekostnim su crkvama i zajednicama većinom sudjelovali Nijemci. Mađari i Hrvati bili su u manjini. Duhovni rad među Hrvatima započeo je u crkvi u Vinkovcima (1932), a nastavljen je u crkvama u Laslovu (1937) i Osijeku (1939). Osnivanjem tih crkava nastala je prekretnica u povijesti pentekostnoga pokreta u Hrvatskoj: Evanđelje se sve više propovijeda Hrvatima, a onda i Mađarima. Misionari, pridošli iz Amerike, uspostavljaju bogoslužja na hrvatskom jeziku i obučavaju novoobraćene vjernike za duhovnu službu. Ovaj se pristup pokazao plodonosnim jer su tijekom Drugoga svjetskog rata morali napustiti Hrvatsku prvo strani misionari, a onda i svi Nijemci. Duhovni rad, silom prilika, nastavili su Hrvati.

U Laslovo se s obitelji 1937. doselio Stevo Salaj, američki misionar njemačkoga podrijetla. Propovijedao je Evanđelje i svjedočio mještanima o Isusu Kristu i sili Duha Svetoga. Ubrzo se u njegovu stanu započela okupljati skupina ljudi zainteresirana za Evanđelje (Salaj, 1938a). Prvih dvadeset i pet obraćenika kršteno je 1937. godine u Duhovnoj crkvi u Vinkovcima, koju je predvodio Matija

¹² Adam i Elisabeth Krisman došli su, na poziv misionara Johna Lercha, iz Milwaukeeja, SAD, na misijski rad u Bešku.

Baumgärtner (Salaj, 1938b). U svibnju 1938. g. krštena je 41 osoba iz Laslova¹³, a na jesen 1938. godine kršteno još 25 osoba.

U Osijeku se sredinom 1937. sastajala njemačka pentekostna zajednica u Di-valdovoj ulici, a predvodio ju je Petar Sorg.¹⁴ U Osijek se 1939. doselio John Lerch (Janoš Lerch), američki misionar mađarskoga podrijetla, i otpočeo bogoslužja na hrvatskom, mađarskom i njemačkom jeziku u iznajmljenim prostorijama na Zrinjevcu. Kasnije se Lerchovoj zajednici priključila njemačka pentekostna zajednica, a Petar Sorg je od 1940. do 1945. propovijedao u novoosnovanoj zajednici. U to je vrijeme u Osijeku propovijedao i Christian Zelenjak koji je završio teološki studij u Danzingu. Vodio je mladež, svirao na violini i predvodio pjevački zbor mladih. Osječka je zajednica 1940. imala 44 člana (Zelenjak, 1940).

Kako je tada javno djelovanje bilo dozvoljeno samo prepoznatim crkvama¹⁵, mlada se pentekostna zajednica nije mogla registrirati kao crkva, već je registrirana pod imenom Dobrotvorno društvo Filadelfija. U proljeće 1942. godine vlasti su saznale¹⁶ da pod imenom Dobrotvorno društvo Filadelfija djeluje Duhovna crkva. Policija je zabranila djelovanje crkve, zapečatila je prostorije i zaplijenila imovinu.¹⁷ U strahu od progona i zatvaranja vjernici su se raspršili: od stotinjak vjernika nastavilo ih se tajno okupljati tek desetak i to na bogoslužjima po kućama.

Za vrijeme rata osnovane su crkve u Čepinu (1940)¹⁸, Valpovu (1943) i Koški (1943). Potkraj Drugoga svjetskog rata Nijemci su se morali iseliti iz Slavonije, pa su crkve u Vinkovcima¹⁹, Čačincima, Velimirovcu, Golincima i Darkovcu ostale

¹³ U Vlastoručnom zapisu krštenja odraslih Petar Dautermann je zapisao: " - 5. svibnja 1938. g. u Vinkovcima je krštena 41 duša; većinom iz Laslova - Korogy; brat Salaj i ja smo ih krstili" (Arapović).

¹⁴ Zajednica je napredovala, a u rujnu iste godine (1937) na bogoslužju se okuplja više od 50 ljudi (Sorg, 1937).

¹⁵ Prepoznate su bile Katolička crkva, Pravoslavna crkva, Luteranska crkva, Reformirana crkva, a baptisti su imali pravo djelovanja (D. Volf u: *Božja velika vjernost II: Intervju s Dragutinom Volfom o povijesti novosadske pentekostne crkve i o njegovu duhovnom radu* (Izvori br. 7-8, 1987).

¹⁶ Katolički svećenik je prijavio vlastima da pod imenom Dobrotvorno društvo Filadelfija djeluje nova sekta (Moguš, 11).

¹⁷ Ilija Podrugović je zapisao da je Franjo Horvat uspio zadržati klupe i propovjedaonicu, a pjesmarice, Biblije i ostale knjige policija je odnijela sa sobom (Podrugović, 6).

¹⁸ Crkva u Čepinu osnovana je 1940. g. kao Kristova duhovna crkva nogopranih, a 1950. godine vodstvo crkve prihvaća nauku Kristove pentekostne crkve i pridružuje joj se (Moguš, 16).

¹⁹ Matija Baumgärtner se odselio iz Vinkovaca. Petar Dautermann spominje da je Baumgärtner živio u Windsoru u Kanadi, kada se on doselio 1957. u Harrow, gradić blizu Windsora i preuzeo službu pastira u jednoj pentekostnoj zajednici (Arapović). Ilija Podrugović u Popisu članova crkve osječke i njene okoline iz vremena prve poratne organizacije (1948) navodi za Vinkovce samo jednu članicu crkve (Čepregi Agnezu), a za Golince sedam članova.

bez mnogih vjernika jer je većina vjernika bila njemačke nacionalnosti. Neke crkve su se potpuno prestale okupljati, a neke su nastavile s okupljanjem u malim kućnim zajednicama.

1.2. Pentekostni pokret od Drugoga svjetskog rata do osamostaljenja Hrvatske

Kako su samostalne pentekostne zajednice nakon Drugoga svjetskog rata rasle i jačale, ukazala se potreba koordinacije djelovanja zajednica. S obzirom na pentekostnu tradiciju iz koje su se razvile, pentekostne zajednice su formirale tri skupine zajednica u tri denominacije koje su činile pentekostni pokret u Hrvatskoj: zajednice koje su prakticirale krštenje odraslih osoba okupljene su kao Kristova duhovna crkva, zajednice koje su prakticirale krštenje djece okupljene su kao Kristova duhovna crkva malokrštenih i zajednice koje su prakticirale pranje nogu kod Gospodnje večere okupljene su pod imenom Kristova duhovna crkva nogopranih.

Nakon labavih saveza Kristovih duhovnih crkava u FNRJ, 1950-1964. godine²⁰, u kojima su kratkotrajno sudjelovale sve tri skupine pentekostnih zajednica, svaka se denominacija dalje samostalno razvija.

Razvojem i institucionalizacijom pentekostnoga pokreta u Jugoslaviji i Hrvatskoj nastalo je pet denominacija koje su potkraj drugoga tisućljeća poznate kao Evanđeoska crkva, Crkva Božja, Kristova duhovna crkva, Kristova duhovna crkva malokrštenih i Savez Kristovih pentekostnih crkava.

1.2.1. Evanđeoska crkva

Pentekostni vjernici u Osijeku okupljali su se tijekom Drugoga svjetskog rata pod imenom Dobrotvorno društvo Filadelfija koje je bilo zabranjeno 1942. godine. Vjernici su se nastavili okupljati po kućama. Kako je broj vjernika rastao, i u Osijeku i u okolnim mjestima, na saboru 1946. godine utemeljena je Kristova duhovna crkva (1946-1954), kojoj je 1954. godine promijenjen naziv u Kristova pentekostna crkva (1954-1989), a 1989. u Evanđeoska crkva.

Za razvoj Kristove pentekostne crkve u Hrvatskoj u razdoblju od 1945. do 1989. najznačajnija su duhovna središta u Osijeku i Zagrebu. Kristova pentekostna crkva u Osijeku postala je misijsko središte iz kojega su osnovane zajednice u mnogim gradovima i selima u Hrvatskoj. Kristova pentekostna crkva u Zagrebu bila je pak sve do smrti Ludvika Ūllena (1985) administrativno i izdavačko sjedi-

²⁰ Savez je djelovao kao Kristova duhovna crkva u FNR Jugoslaviji (1950-1952), Savez Kristovih duhovnih crkava u FNRJ (1952-1954) i Savez Kristovih crkava u FNRJ (1954-1964).

šte pentekostnog pokreta u Jugoslaviji.

Kada je 1978. u pastoralnu službu u Kristovoj pentekostnoj crkvi u Osijeku stupio Andrija Sabo, suočio se s nedostatkom prostora za napredak zajednice. Stoga je od židovske zajednice otkupio sinagogu u Donjem gradu koja je potom obnovljena i 1981. otvorena za bogoslužja. U dvorištu, iza sinagoge, dovršena je 1984. zgrada za potrebe teološkog obrazovanja duhovnih radnika, u koju se uselio Biblijsko teološki institut iz Zagreba. Peter Kuzmič, direktor Biblijsko teološkog instituta, otvorio je obnovljeni trogodišnji teološki studij i započeo nastavu s desetak studenata.

U poslijeratnom vremenu u Osijeku su se u djelovanju osobito istakli Ilija Podrugović, Dragutin Volf, Andrija Sabo i Peter Kuzmič.²¹ Pod njihovim vodstvom zajednica raste i služi kao duhovna središnjica koja potiče misijsko djelovanje i osnivanje crkava i iz koje se osnivaju crkve u istočnoj Hrvatskoj, a djelomice i u središnjoj i jadranskoj Hrvatskoj.²²

Prva pentekostna zajednica u Zagrebu počela se okupljati 1948. godine pod vodstvom Adama Špisa, studenta medicine iz Subotice i člana Kristove duhovne crkve malokrštenih. Zajednica je registrirana 1949. pod imenom Kristova duhovna crkva (Špis). Pod vodstvom Adama Špisa zajednica je brojčano rasla, a nakon njegova odlaska iz Zagreba²³ zajednicu je vodio Viktor Kisilak koji se doselio u Zagreb iz Prekmurja. Od 1955. do 1960. godine zajednicu je posjećivao i u njoj služio Ludvik Üllen (1921-1985).²⁴ S obitelji se 1961. doselio u Zagreb gdje je sve do smrti 1985. služio kao pastor te zajednice.

Dolaskom Ludvika Üllena u Zagreb uvelike se mijenja življenje i djelovanje Kristove duhovne crkve. Zajednica se udomaćuje u novom prostoru i vrlo brzo postaje poznata po dobrom učenju, živom i dinamičnom bogoštovlju, snažnom molitvenom zajedništvu i evangelizaciji. Nakon Drugoga svjetskog rata Üllen je

²¹ Pastiri pentekostne crkve u Osijeku bili su: John Lerch (1939-1940), Franjo Horvat (1940-1944), Ilija Podrugović (1944-1955), Vinko Fabijanić (1955-1965), Vilko Knotek (1965-1978), Andrija Sabo (1978-1982), Peter Kuzmič (1982-1993), Pavao Moguš (1993-2000) i Damir Špoljarić (2000-).

²² U razdoblju od 1943. do 1990. utemeljene su crkve u sljedećim gradovima i naseljima: Valpovo-Belišće (1943), Koška (1943), Zagreb (1948), Beli Manastir (1951), Našice (1954), Orahovica (1954), Cerna, Ilok, Orolik, Đakovo (1961), Požega (1961), Rijeka (1964), Vukovar (1966), Jelisavac (1967), Pula (1977), EPC RV Zagreb (1979), Zrinjska (1981), Rovinj (1986), Daruvar (1987), Donji Miholjac (1987), Varaždin (1988), EC ZKU Zagreb (1989), ECCE Zagreb (1990).

²³ Nakon diplomiranja (1955) Špis odlazi kao liječnik u Bosnu, zatim u Slavoniju, a u Zagreb se vraća tek 1963. godine (Špis).

²⁴ Ludvik Üllen (1921-1985) bio je pomoćnik pastora u Pentekostnoj crkvi u prekmurskom mjestu Veščica u Sloveniji i misijski radnik za područje Jugoslavije. S njim su zajednicu u Zagrebu posjećivali i u njoj služili Jožef Novak i Jožef Hajdinjak.

bio tajnik Kristove duhovne crkve u Jugoslaviji, a od 1955. g. bio je tajnik Kristove pentekostne crkve (KBC) u Sloveniji. Od 1955. do 1980. g. bio je predsjednik Kristovih pentekostnih crkava (KPC) u Jugoslaviji (F. Kuzmič, 1985). Uz pastoralnu i učiteljsku službu u Zagrebu Üllen je mnogo putovao i posjećivao vjernike. Bio je vrstan propovjednik i govornik,²⁵ poznat među pentekostnim vođama u svijetu i u Europi, jedan od osnivača Pentekostne europske konferencije (PEK).

Pod Üllenovim predsjedanjem glavno predsjedništvo KPC-a u SFRJ donijelo je 1969. odluku o osnivanju "vjerske škole za spremanje svećenika i drugih crkvenih službenika" pod nazivom Biblijsko teološki institut (BTI).²⁶ Nastava na BTI-u započela je u jesen 1972. u prostorijama Kristove pentekostne crkve u Zagrebu, a nakon kupnje zgrade za BTI nastava se seli u nove prostore u Kosirnikovu ulicu. Biblijsko teološki institut od samog početka vodi Peter Kuzmič. Prva generacija teološki obrazovanih studenata završila je 1975. studij na BTI-u. Nakon završetka treće generacije, teološki studij se 1977. godine prekida, da bi se ponovo nastavio 1984. u Osijeku. Studij traje tri godine i ima dva usmjerenja: biblijsko-teološko i misijsko-evangelizacijsko. Institut se otvara prema drugim denominacijama i uspostavlja interdenominacionalni program studija na kojemu 1986. studira 36 studenata iz četiri denominacije (Jambrek, 1986). Od 1987. do 1989. dolazi do reforme BTI-a koja se odražava u četiri veće promjene. Institut se internacionalizira i prihvaća oko 75 studenata iz Istočne Europe i zemalja bivšega Sovjetskog Saveza te nekoliko afričkih zemalja. Ime Biblijsko teološkog instituta mijenja se u Evanđeoski teološki fakultet (ETF), a trogodišnji program mijenja se u četverogodišnji program. Predavanja održavaju poznati domaći i svjetski pastori i teolozi. Tijekom devedesetih godina na ETF-u je utemeljeno sedam instituta²⁷, od kojih su najdjelotvorniji Institut za teološke studije, na kojemu se obučavaju pastori i teolozi te Institut za kršćansku pedagogiju i kulturu, na kojemu se obučavaju vjeroučitelji i pedagozi.

Pod vodstvom Ludvika Üllena KPC u FNRJ sa sjedištem u Veščici osniva 1957. pentekostni mjesečni časopis *Riječ Božja* koji uređuje Dragutin Volf. Po preseljenju obitelji Üllen 1961. godine u Zagreb, s njima se seli i sjedište predsjedništva KPC u FNRJ te uredništvo časopisa *Riječ Božja*. Časopis *Riječ Božja*

²⁵ Pastor Üllen se osim pastoralne i učiteljske službe posebice posvetio glazbi. Napisao je 19 članaka i propovijedi, napisao je i priredio 36 pjesama koje su se dugo pjevale u zajednici, preveo je 7 naslova i uz ostalo napisao 8 predgovora za različita izdanja (F. Kuzmič, 1997:70-75).

²⁶ O osnivanju vjerske škole pod nazivom Biblijsko teološki institut (BTI) obavijestio je Ludvik Üllen 21. 9. 1972. Komisiju za vjerska pitanja grada Zagreba (Obavještenje o osnivanju vjerske škole Kristove pentekostne crkve).

²⁷ Utemeljeni su: Institut za teološke studije, Institut za judaizam, Institut za kršćansku pedagogiju i kulturu, Povijesni institut, Misijski institut, Institut za život, mir i pravdu te Institut za kršćansko savjetovanje.

mijenja 1965. godine naziv u Pentekostna vijest, a 1980. u Izvori: Časopis za duhovni život. Mijenja se i koncepcija lista koji se pod utjecajem Petera Kuzmiča i Miroslava Volfa sve više okreće javnosti i zastupajući evanđeosku teologiju postaje vodeći protestantski i interdenominacionalni časopis u Hrvatskoj. Pentekostna vijest ostaje kao prilog u časopisu Izvori i ima funkciju izvješćivanja o događanjima u pentekostnim zajednicama.

Od 1936. do 1991. godine u Evanđeoskoj crkvi (Kristovoj pentekostnoj crkvi) u Jugoslaviji tiskano je više od 800 bibliografskih jedinica²⁸ od kojih su mnoge tiskane na hrvatskom jeziku. U počecima je izdavač bilo glavno predsjedništvo KPC-a u Jugoslaviji, a od 1972. u Zagrebu se izdavaštvom bave izdavačka kuća Put života i Biblijsko-teološki institut.²⁹

Po gašenju izdavačke kuće Put života uredništvo časopisa Izvori u Novom Sadu preuzima izdavačku djelatnost za potrebe pentekostnih zajednica u Hrvatskoj i vrši je intenzivno do utemeljenja i uhodavanja izdavačke kuće Izvori (1985) u Osijeku koju predvodi Peter Kuzmič. Izdavačka kuća Izvori potkraj osamdesetih i početkom devedesetih predvodi u izdavaštvu među protestantsko evanđeoskim denominacijama. Izdaje Izvori - časopis za duhovni život, Radost - kršćanski časopis za žene, dječji list Ribice, bilten za omladinski rad Vođa te brojne knjige različita sadržaja.

1.2.2. Crkva Božja

Potkraj pedesetih i u šesdesetima dolazi u Kristovoj duhovnoj crkvi nogopranih do strukturalnih promjena. Skupina propovjednika iz srijemsko-slavonske crkvene pokrajine, organizirane 1961. godine, inicirala je promjenu naziva Kristove duhovne crkve nogopranih u Crkva Božja u SFRJ. Promjena naziva usvojena je na saboru 1968. godine. Većina mjesnih crkava prihvatila je usvojene promjene, a tek nekoliko zajednica nastavlja s djelovanjem kao Kristova duhovna crkva nogopranih (Jendričko, 1995).

Nakon promjene naziva denominacije vodstvo uspostavlja partnerski odnos s Crkvom Božjom iz SAD-a (Church of God, Cleveland, Tennessee), i od nje pre-

²⁸ Franc Kuzmič je 1995. godine napisao *Bibliografiju tiskov Binkošne crkve v Jugoslaviji 1936-1991*. u kojoj je naveo većinu tiskanih izdanja u Kristovoj pentekostnoj crkvi na području Jugoslavije. Bibliografija je objavljena kao prilog ovome broju časopisa Kairos.

²⁹ Većina izdanja Puta života vezana su uz prijevode Borisa Arapovića, koji u to vrijeme studira i živi u Zagrebu. Od 1972. do 1975. Put života izdaje dva naslova, 1976. šesnaest naslova, 1977. petnaest naslova, 1978. dva naslova. Iza toga se djelovanje izdavačke kuće Put života polako gasi jer se Boris Arapović odselio u Švedsku. Biblijsko-teološki institut izdao je knjigu *Tipologija* dr. Adama Špisa (1972), *Uvod u Stari zavjet Samuela Schultza* (1977), *Izdanja Vuk-Daničićevog Svetog pisma za Hrvate* Petera Kuzmiča (1980), seriju udžbenika iz programa kršćanske službe International Correspondence Institute iz Belgije te nekoliko priručnika za proučavanje Svetoga pisma.

uzima vjerovanje, naučavanje, načela življenja, organizacije i djelovanja.³⁰

Od 1966. godine u Crkvi Božjoj izlazi časopis Poslanica mira (do 1968. godine kao tromjesečnik, a kasnije dvomjesečnik), namijenjen vjernicima i donosi duhovne sadržaje za pouku i ohrabrenje. Godine 1973. pokrenut je tromjesečni list Glas istine, namijenjen pastorima, propovjednicima i suradnicima u zajednicama, koji obrađuje biblijsku tematiku i donosi službene informacije o događanjima u denominaciji. Od 1979. počinje izlaziti Uski put list za mladež. Početkom Domovinskoga rata prestaju s izlaženjem sva tri lista, a u denominaciji se okuplja osam zajednica.

1.2.3. Kristova duhovna crkva

Kada je veća skupina zajednica iz srijemsko-slavonske pokrajine Kristove duhovne crkve nogopranih usvojila promjenu naziva u Crkva Božja u SFRJ (1968), manja skupina zajednica nastavlja s djelovanjem kao Kristova duhovna crkva nogopranih. Pridjev "nogoprani" se 1977. briše iz naziva, ali pranje nogu i dalje ostaje redovita praksa.³¹ Potkraj osamdesetih u Hrvatskoj se manje zajednice nalaze u Komarevu, Ivankovu, Vukovaru i Zagrebu.

1.2.4. Kristova duhovna crkva malokrštenih

Kristova duhovna crkva malokrštenih, nastala je 1936. u Vojvodini, a tijekom pedesetih godina osnovane su zajednice i u Hrvatskoj; u Zagrebu, Sisku, Kutini, Vinkovcima, Cerni, Pakracu i Daruvaru. Sve do osamostaljenja Hrvatske zajednice u Hrvatskoj djeluju u zajedništvu s vojvođanskim zajednicama. Nakon toga zajednice u Hrvatskoj djeluju samostalno, a radi koordinacije zajedničkih aktivnosti djeluje Sabor Kristove duhovne crkve malokrštenih. Potkraj osamdesetih u Hrvatskoj se okuplja oko 300 članova (Marinović-Jerolimov, 72) u sedam zajednica.

1.2.5. Savez Kristovih pentekostnih crkava

Kada je 1989. godine Kristova pentekostna crkva pod snažnim utjecajem evanđeoskog i ekumenskog pokreta promijenila ime u Evanđeoska crkva, nekoliko pentekostnih konzervativnih zajednica u Hrvatskoj zadržava staro ime i pentekostnu teološku misao i praksu.

³⁰ Detaljnije o preuzetim načelima vidi u knjižici Crkva Božja: Vjerovanje, Naučavanje i Život u izdanju Crkve Božje u Hrvatskoj. Knjižica je prijevod publikacije Minutes of the General Assembly of the Church of God u izdanju Međunarodnoga ureda Crkve Božje (Church of God International Office).

³¹ Pranje nogu vjernicima po završetku Večere Gospodnje počelo se prakticirati 1929. godine (Jendričko, 1995).

U ranim devedesetim godinama konzervativne su pentekostne zajednice utemeljile Savez Kristovih pentekostnih crkava u Hrvatskoj. Savez okuplja pet crkava, organizira Biblijsku školu za obučavanje duhovnih djelatnika i razvija izdavačku djelatnost.

1.3. Pentekostni pokret u samostalnoj Republici Hrvatskoj

Raspadom Jugoslavije i osamostaljenjem Republike Hrvatske pokrenuto je niz procesa koji uvelike utječu na pentekostni pokret i kojima se mijenja religijska slika u Hrvatskoj.

Razvojem i institucionalizacijom pentekostnoga pokreta u Jugoslaviji i Hrvatskoj nastalo je pet denominacija koje su potkraj drugoga tisućljeća poznate kao Evanđeoska crkva, Crkva Božja, Kristova duhovna crkva, Kristova duhovna crkva nogopranih i Savez Kristovih pentekostnih crkava.

Od osamostaljenja Hrvatske (1991) do kraja drugoga tisućljeća utemeljeno je nekoliko samostalnih karizmatičkih zajednica koje se uvelike u teološkoj misli i praksi oslanjaju na pentekostni pokret. Te su zajednice nastale pod utjecajem nekoliko samostalnih pokreta obnove crkve, među kojima su najznačajniji pokret evangelizacije i ozdravljanja (Healing Evangelism Movement)³², pokret Pozna kiša (Latter Rain Movement) i pokret vjere (Faith Movement).³³ Značajni duhovni utjecaj potkraj dvadesetoga stoljeća imaju Kršćanska proročka crkva Maranatha iz Splita, Kršćanski centar Riječ Života iz Zagreba, Crkva cjelovitog evanđelja iz Zagreba te Kršćanska crkva Bethesda iz Zadra. Kršćanski centar Riječ Života uspostavlja od 1993. nekoliko zajednica koje se 2003. okupljaju i upisuju u Registar vjerskih zajednica kao Savez crkava Riječ Života.

1.3.1. Popis stanovništva 2001. godine

Popisom stanovništva 2001. godine od pet pentekostnih denominacija evidentirana je samo Kristova pentekostna crkva³⁴ s 336 vjernika (vidi Popis). Po-

³² Ozdravljanje bolesnih naglašavali su propovjednici i vjernici pokreta svetosti (Holiness Movement) i pentekostnog pokreta. Propovjednici pokreta evangelizacije i ozdravljanja (Healing Evangelism Movement) su nastavili moliti za bolesne kao i njihovi prethodnici u pokretu svetosti i pentekostnom pokretu i pri tomu su snažno naglasili polaganje ruku tijekom molitve za bolesne. Značajni predstavnici pokreta su William Branham, Gordon Lindsay, T. L. Osborne i Oral Roberts.

³³ U Hrvatskoj su najutjecajniji predstavnici pokreta vjere Kenneth Hagin, Kenneth Copeland i Benny Hinn iz SAD-a te Ulf Ekman iz Švedske.

³⁴ Popisom su obuhvaćene Katolička crkva, Grkokatolička crkva, Starokatolička crkva, Bugarska pravoslavna crkva, Crnogorska pravoslavna crkva, Grčka pravoslavna crkva, Makedonska pravoslavna crkva, Rumunjska pravoslavna crkva, Ruska pravoslavna crkva, Srpska pravoslavna crkva,

pisom su isključene Evanđeoska crkva, Crkva Božja, Kristova duhovna crkva i Kristova duhovna crkva nogopranih. Razlog isključenja s popisa nije poznat. Tek se naslućuje razlog za Evanđeosku crkvu.

Pretpostavlja se da je tijekom obrade podataka naziv Evanđeoska crkva zamijenjen s Evangelička crkva i da su podaci koji su pripadali Evanđeoskoj crkvi pripisani Evangeličkoj crkvi.³⁵ Moguće je da je do greške došlo i zbog zbunjenosti vjernika i društvene neprepoznatljivosti novoimenovane Evanđeoske crkve, koja je potkraj 1989. promijenila naziv iz Kristova pentekostna crkva u Evanđeoska crkva. U vrijeme popisa stanovništva 2001. godine Evanđeoska crkva u Hrvatskoj imala je 23 djelatne crkve, šest misijskih postaja i oko 900 vjernika, s djecom oko 1200 članova (Jambrek, 1992).

Nekoliko crkava koje su se nakon promjene imena Kristove pentekostne crkve u Evanđeosku crkvu nastavile okupljati kao Kristova pentekostna crkva evidentirane su u Popisu s nešto većim brojem vjernika od stvarnoga stanja (336).

U Popisu nije evidentirana ni Crkva Božja u Hrvatskoj, koja u Hrvatskoj djeluje od 1930-ih, i koja je 2001. okupljala oko 250 vjernika u osam zajednica.

1.3.2. Upis u Registar vjerskih zajednica

Donošenjem Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj (4. 7. 2002) stvoreni su uvjeti pravnog i praktičnog izjednačavanja Rimokatoličke crkve i ostalih kršćanskih crkava i vjerskih zajednica. Zakonom je utemeljen Registar vjerskih zajednica, u koji se upisuju vjerske zajednice djelatne na dan stupanja na snagu Zakona. U Registar su upisane sljedeće pentekostne denominacije i njihovi organizacijski oblici:

Islamska vjerska zajednica, Židovska vjerska zajednica, Adventistička crkva, Baptistička crkva, Evangelička crkva, Jehovini svjedoci, Calvinistička crkva, Metodistička crkva, Kristova pentekostna crkva (usp. *Stanovništvo prema vjeri, po gradovima/općinama, popis 2001.*).

³⁵ U prilog tomu navodim dva primjera. U općini Brdovec u Zagrebačkoj županiji zabilježeno je da ima 10 pripadnika Evangeličke crkve. Nisam upoznat koliko ih zaista ima, ali znam da je pet članova moje obitelji bilo upisano kao pripadnici Evanđeoske crkve. Taj podatak se nigdje u popisu ne navodi. U Našicama postoji Evanđeoska crkva od 1954. godine. Za vrijeme popisa stanovništva u njoj je sudjelovalo između 40 i 50 osoba. U popisu su evidentirana 32 pripadnika Evangeličke crkve, iako ta crkva u Našicama ne djeluje. Temeljem ovih podataka postoje naznake da su vjernici Evanđeoske crkve pripisani Evangeličkoj crkvi (vidi *Stanovništvo prema vjeri, po gradovima/općinama, popis 2001.*).

Naziv crkve i broj upisnika	Broj organizacijskih oblika	Crkve	Institucije	Humanitarne organizacije
Evanđeoska pentekostna crkva u Republici Hrvatskoj (7)	58	49	Bogoslovni institut Izvori, nakladnička kuća Oaza, centar za rad s djecom	Agape, 5 centara
Savez Kristovih pentekostnih crkava u Republici Hrvatskoj (9)	7	7	nema	nema
Crkva Božja u Republici Hrvatskoj (8)	6	6	nema	nema
Kristova duhovna crkva malokrštenih (16)	1	1	nema	nema

Od karizmatičkih zajednica u Registar su upisane:

Naziv crkve i broj upisnika	Broj organizacijskih oblika	Crkve	Institucije	Humanitarne organizacije
Savez crkava "Riječ Života" (26)	11	11	nema	nema
Crkva cjelovitog evanđelja (24),	2	1	nema	Centar za borbu protiv ovisnosti "Život"
Kršćanska proročka crkva (44)	1	1	nema	nema
Međunarodna ujedinjena pentekostna crkva u Republici Hrvatskoj	1	1	nema	nema

1.3.3. Sklapanje Ugovora o zajedničkom interesu Republike Hrvatske i Evanđeoske pentekostne crkve u RH

Nakon potpisanoga međudržavnog Ugovora između Republike Hrvatske i Svete Stolice³⁶, Vlada Republike Hrvatske je pod pritiskom domaće i inozemne javnosti

³⁶ Ugovor je potpisan u Zagrebu 18. prosinca 1996. godine i Zakonom potvrđen 13. veljače 1997. godine.

pristupila potpisivanju ugovora i s drugim vjerskim zajednicama u Hrvatskoj.³⁷ Ugovor o pitanjima od zajedničkog interesa s vladom Republike Hrvatske sklopile su 4. srpnja 2003. neovisno i svaka za sebe Evandeoska (Pentekostna) crkva u Republici Hrvatskoj, Kršćanska adventistička crkva u Republici Hrvatskoj i Savez baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj. U tome su Ugovoru Evandeoskoj (Pentekostnoj) crkvi pridružene i pentekostne denominacije Crkva Božja u Republici Hrvatskoj i Savez pentekostnih crkava u Republici Hrvatskoj.³⁸

Pozivajući se na odredbe Ustava Republike Hrvatske te međunarodne konvencije i standarde, vlada Republike Hrvatske prepoznaje društveno korisno djelovanje pojedinih crkava u vjerskom, kulturnom i obrazovnom području. Ugovorom se uređuju odnosi na području odgoja, obrazovanja i kulture; dušobrižnička skrb za vjernike u kaznionicama, zatvorima i odgojnim zavodima, bolničkim zdravstvenim ustanovama i ustanovama za socijalnu skrb, kao i za vjernike pripadnike oružanih snaga i policije, u namjeri stvaranja i održavanja boljih uvjeta vjerskog djelovanja, u nastojanju osiguranja materijalnih uvjeta za vjersko djelovanje, u cilju uzajamne suradnje za dobrobit svih građana bez obzira na vjersko uvjerenje.

Ugovorom je regulirana i financijska potpora države za uzdržavanje svećenika i drugih vjerskih službenika, pastoralno djelovanje i dušobrižničku skrb, troškove izgradnje i uzdržavanja crkava, crkvenih zgrada i vjerskih središta, koja nisu u popisu kulturnih dobara te doprinos za karitativnu djelatnost crkava.³⁹ Ugovorom nisu obuhvaćene dvije pentekostne denominacije, Kristova duhovna

³⁷ Prije ugovora s Evandeoskom pentekostnom crkvom Vlada je sklopila ugovore s Islamskom zajednicom, Srpskom pravoslavnom crkvom (2002) te Evangeličkom i Reformiranom crkvom.

³⁸ Evandeoska (Pentekostna) crkva, Kršćanska adventistička crkva i Savez baptističkih crkava potpisale su zajednički jedan ugovor. U tome su ugovoru pridružene još četiri crkve: Crkva Božja u Republici Hrvatskoj i Savez Kristovih pentekostnih crkava pridružene su Evandeoskoj (Pentekostnoj) crkvi; Kristove crkve u Hrvatskoj Savezu baptističkih crkava te Reformni pokret adventista sedmog dana Kršćanskoj adventističkoj crkvi.

³⁹ Da bi Crkve mogle na doličan način nastaviti svoje djelovanje na promicanju općega dobra, Republika Hrvatska će godišnje dati iz državnog proračuna iznos koji odgovara: Evandeoskoj (Pentekostnoj) crkvi u Republici Hrvatskoj 168 (Crkvi Božjoj 30, Evandeoskoj /Pentekostnoj/ crkvi 98, Kristovim pentekostnim crkvama 40), Kršćanskoj adventističkoj crkvi u Republici Hrvatskoj 224 (Kršćanskoj adventističkoj crkvi 189, Reformnom pokretu 35), Savezu baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj 171 (Savezu baptističkih crkava 141, Kristovim crkvama 30) bruto osnovica za izračun plaća javnih i državnih službenika i namještenika (Ugovor, čl. 23).

crkva malokrštenih⁴⁰ i Kristova duhovna crkva,⁴¹ ni samostalne karizmatске zajednice utemeljene 1990-ih.⁴²

Provedbom Obiteljskog zakona (Narodne novine br. 116/2003) i Ugovora između Vlade Republike Hrvatske i Evanđeoske (Pentekostne) Crkve u Republici Hrvatskoj omogućeno je sklapanje braka u mjesnim crkvama u vjerskom obliku s građanskim učincima.

Ugovorom su regulirana i pitanja vjerskog odgoja pripadajuće crkve u javnim predškolskim ustanovama te vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi. Konfesionalni vjeronauk je na poticaj Katoličke crkve i nakon kratkotrajne javne rasprave kao izborni predmet uveden 1993. godine u osnovne i srednje škole. Kako manje vjerske zajednice, među kojima su pentekostne denominacije, nisu imale dovoljno učenika u jednom razredu, često ni u jednoj školi, nastava vjeronauka se uz suglasnost Ministarstva prosvjete održava u prostorijama vjerskih zajednica. Tako se u Evanđeoskoj pentekostnoj crkvi, pa i u većini crkava reformacijske baštine, vjeronauk izvodi nedjeljom ujutro u vrijeme glavnoga bogoslužja.

2. Pentekostna teološka misao i praksa

Vjernici s pentekostnim iskustvom izuzetno cijene Riječ Božju, rado je čitaju i proučavaju te u življenju praktično primjenjuju, ponekad s djetinjim pouzdanjem. Oni vjeruju, uče i drže da je Biblija Božja autoritativna objava. Biblija je Riječ Božja, nadahnuta Svetim Duhom, nepogrešiva i vrhovni je autoritet u svim pitanjima vjere i življenja. Stoga svekoliko kršćansko vjerovanje, učenje i življenje mora biti utemeljeno u Bibliji i po njoj prosuđivano.

Teološku misao o odnosu pentekostalaca, kao i evanđeoskih kršćana, prema Bibliji možemo sažeti u nekoliko tvrdnji: 1) Sveto pismo treba dobro poznavati,

⁴⁰ Kristova duhovna crkva malokrštenih upisana je u Registar vjerskih zajednica kao vjerska zajednica bez organizacijskih oblika. Iz toga možemo zaključiti da je samo jedna mjesna crkva bila djelatna na dan upisa u Registar, a ostalih je šest, koliko ih je bilo djelatno potkraj 1990-ih (Marinović-Jerolimov, 72), prestalo s djelovanjem.

⁴¹ Kristova duhovna crkva nije ni upisana u Registar vjerskih zajednica. Zajednice su vrlo konzervativne, zatvorene i slabo se obnavljaju, stoga im prijeti odumiranje (Jambrek, 2003:162).

⁴² Samostalne karizmatске zajednice upisane u Registar vjerskih zajednica 2003. godine osnovane su od 1992. do 2003. godine. Crkva cjelovitog evanđelja se tijekom procesa priprema za sklapanje Ugovora odijelila od Evanđeoske crkve u Hrvatskoj smatrajući da će samostalno potpisati ugovor s Vladom. Vladina Komisija za odnose s vjerskim zajednicama savjetovala je ostale karizmatске zajednice da se pridruže ili sklope dogovor s jednom od vjerskih zajednica koje su potpisnice ugovora kako bi i njihovi interesi bili obuhvaćeni Ugovorom. Neke samostalne karizmatске zajednice učinile su to tijekom upisa u Registar vjerskih zajednica, a druge su poput Saveza crkava "Riječ Života" to odbile smatrajući da je njihovo pravo samostalno potpisivanje ugovora s Vladom.

redovito čitati i proučavati; 2) Svetom pismu treba vjerovati i u njega se pouzdati; 3) Sveto pismo treba u svim životnim situacijama praktično primjenjivati, jer Isus je pozvao vjernike biti vršiteljima Riječi, a ne samo slušateljima, poznavateljima i proučavateljima (Iv 14,15.21.23; Jak 1,22); 4) Sveto pismo treba naviještati svakom stvorenju (Mt 28,18-20; Mk 16,15-18); 5) Sveto pismo ima prvenstvo ne samo nad crkvom, nego i nad religioznim iskustvom, nad snovima, znacima i čudima.

Iskustvo krštenja u Duhu Svetome dovodi vjernika u dinamičan i prisan odnos s Bogom Ocem i Isusom Kristom, pri čemu objavljene svetopisamske istine mijenjaju čovjeka te od vjeroispovjednih izričaja postaju temelj za svekoliko življenje. Stoga će pentekostalci s veseljem prihvatiti raznolike milosti i blagoslove Božje - poput spasenja, ozdravljenja, oslobođenja, ispunjenja radošću i mirom, različite duhovne darove - primijeniti te blagoslove u osobnom življenju i življenju crkve te s oduševljenjem naviještati radosnu vijest o spasenju i svemu onome što im je Bog učinio (Jambrek, 2003).

Pentekostni pokret utemeljen je i ukorijenjen u učenju Svetoga pisma, a oslo-njen je na konzervativnu evanđeosku teologiju. Uz sveopće kršćanske značajke vrijedno je istaknuti njegove temeljne karakteristike: usredotočenost na Isusa Krista, krštenje u Duhu Svetome kao ispunjenje silom za svjedočenje, evangelizaciju koja dovodi do obraćenja, poticanje služenja darovima Duha Svetoga, iskazivanje dinamičnog odnosa s Bogom u bogoštovlju te svjesnost realnosti sotone i sila zla.

2.1. Usredotočenost na Isusa Krista

Pentekostna kristologija je i eksperimentalna kristologija. Pentekostni propovjednici ističu četiri velike teme: Krist spasitelj, Krist ozdravitelj, Krist krstitelj u Duhu Svetomu, Krist dolazeći kralj.⁴³

Svojom tvrdnjom i izričajem "Ja sam Put i Istina i Život: nitko ne dolazi Ocu osim po meni" (Iv 14,6) Isus je istaknuo svoj jedinstveni spasiteljski položaj u ljudskom rodu i za ljudski rod. Sveto pismo svjedoči o Isusu kao spasitelju, od Boga Oca obećanom i poslanom spasitelju Božjega naroda i svih ljudi. Isus Krist je gospodar nad bolešću, smrću i grijehom. On ozdravlja, oslobađa i spašava (Lk 7,50; Mk 5,36).

⁴³ Albert B. Simpson (1843-1919), osnivač Christian and Missionary Alliance (1897) u SAD-u promovirao je pojam "četverostruko evanđelje" (Fourfold Gospel) kojim je uzvisivao Isusa Krista kao spasitelja, posvetitelja, ozdravitelja i dolazećega Kralja. Pojavom pentekostnoga pokreta mnogi vjernici Christian and Missionary Alliance bili su kršteni Duhom Svetim te su formirali pentekostne crkve. Sa sobom su donijeli i učenje o "četverostrukom evanđelju" te mu pridodali da je "Krist krstitelj u Duhu Svetomu". Neke su pentekostne crkve usvojile "peterostruko evanđelje", neke pak četverostruko, a jedna je denominacija usvojila izričaje "Krist spasitelj" i "Krist posvetitelj" kao jedan izričaj te svela pet izričaja na četiri i prozvala se "International Church of the Foursquare Gospel" (Jambrek, 2003).

Na poticaj Svetog pisma pentekostalci naglašavaju osobni odnos s Isusom Kristom. Dok tradicionalne kršćanske crkve ispovijedaju vjeru u Krista, što se najčešće svodi na zajedničko izgovaranje vjerovanja za vrijeme bogoslužja, pentekostalci izgrađuju osobni odnos s Kristom na temelju kojega žive, djeluju i proslavljaju Boga Oca. Sveto pismo ističe da je "Isus Krist isti jučer i danas i zauvijek će biti isti" (Heb 13,8), stoga je i danas vrlo važan odnos kojega vjernik uspostavlja s Isusom Kristom. Za uspostavljanje odnosa nisu važne vjeroispovjedne formule, već osobno iskustvo s Kristom. Poticaj "propovijedaj riječ" (2 Tim 4,2) znači "propovijedaj Krista" (Dj 8,5; 1 Kor 1,23; Kol 1,28) i vrlo je značajan jer propovijedanjem Krista započinje proces duhovne preobrazbe osobe. Prije nego li će osoba razumjeti Isusa Krista treba ga osobno upoznati. Iskustvo susreta i prebivanja s Kristom je mnogostruko važnije od pukog znanja o njemu. Stoga nikakvo zajedničko ispovijedanje apostolskog vjerovanja tijekom mise ili bogoslužja niti ikoje vjeroispovijedanje - nicejsko vjeroispovijedanje (325. g), nicejsko-carigradsko vjeroispovijedanje (381. g), kalcedonska formula (451. g), takozvano atanazijsko vjeroispovijedanje (475-500. g) - ne daje preobražavajuće i prisno znanje o Gospodinu, već to znanje zadobivamo sadašnjim iskustvom istoga Isusa Krista koji je putovao Galilejom čineći djela milosrđa, ozdravljajući bolesne, istjerujući demone i uskrisavajući mrtve. Isus Krist je živ i prisutan među svojim ljudima.

Pentekostalci naviještaju Krista koji može biti iskustveno doživljen. Naglašavaju da Isus oslobađa ljude od sile grijeha, sada i ovdje. Nanovo rođeni vjernik ne prima samo oprostjenje grijeha u Isusovo ime (Lk 24,47), već i oslobođenje od zakona koji proizvodi grijeh u osobi koja živi pod njim (Rim 7,8), te oslobođenje od ukorijenjenoga grijeha koji ga nemilosrdno kontrolira (Rim 7,17-24).

U Kristu, ističe MacDonald, nije samo objektivno posvećenje dovršeno njegovim ključnim djelom "za nas", već i subjektivno posvećenje, dovršeno njegovom svetom prisutnošću "u nama", oslobađajući nas od službe grijehu (Rim 6,14), čineći nas slugama pravednosti i Bogu (Rim 6,18.19.22). Posvećenje se ne shvaća mistično, kao u sakramentalnoj teologiji gdje svećenik sakramentima posreduje posvećenje, već se shvaća duhovno u osobnom odnosu s pobjedničkom silom Isusa Krista koja pobjeđuje grijeh (Iv 8,38).

Iako vjernici s pentekostnim iskustvom svjedoče o krštenju u Duhu Svetome, oni neprestano ukazuju i pozivaju na dublji odnos s Isusom i potpuno prihvatanje Isusa kao Spasitelja.

2.2. Krštenje Duhom Svetim

Krštenje Duhom Svetim je snažno vjerničko iskustvo silaska Duha Svetoga na osobe, koje je rezultiralo velikim rastom crkve u apostolskom i poapostolskom vremenu, te u dvadesetom stoljeću, kada se pod utjecajem Duha Svetoga pentekostno-karizmatski pokret neslućeno širi svijetom i zahvaća milijune ljudi.

Krštenje Duhom Svetim je početno i kontinuirano opskrbljivanje pojedinca po Duhu Svetome čudotvornom snagom, darovima i sposobnostima što se očituje u duhovnom ozdravljenju, govorenju nepoznatim jezicima, prorokovanju, duhovnom vodstvu i ostalim oblicima opremanja za kršćansku službu. Vjernici s pentekostnim iskustvom smatraju da cjelovito evanđelje uključuje svetost srca i življenja, ozdravljenje tijela, krštenje u Duhu Svetome i prisno prijateljstvo s Bogom po Duhu Svetomu.⁴⁴

“Krštenje Svetim Duhom” - naglašava utjecajan pentekostni učitelj Reinhold Ulonska - “može se veoma jasno razlikovati od spasenja, ali se od njega ne može odjeljivati. To nije jedno odijeljeno iskustvo, nego nastavak iskustva spasenja. Može se iskusiti samo u onim slučajevima gdje je osoba već doživjela novo rođenje te zna da su joj grijesi oprošteni kroz krv Isusa Krista” (1996:19).

Pentekostalci stoga naglašavaju da spasenje prethodi krštenju Duhom Svetim, a ključno je pitanje koje danas možemo pitati kršćane: Jeste li primili Duha Svetoga kad ste povjerovali? Riječ o spasenju odnosi se na grešnike, a riječ o krštenju Duhom Svetim odnosi se na svete. Prva je poziv na vjeru, druga je poziv na primanje (J. R. Williams, 1990).

Krštenje Duhom Svetim može se doživjeti odmah nakon pravilnoga obraćenja, odnosno temeljitoga očišćenja. To može biti prije ili poslije krštenja u vodi (usp. Dj 2,38-39; 8,12-17; 10,44-48; 19,1-7).

Krštenje Duhom Svetim je iskustvo nakon spasenja u kojemu Duh Sveti - treća osoba Trojstva - dolazi na vjernika da ga pomaže i ispunji silom za posebno služenje. To je ispunjenje Očeva obećanja (Lk 24,49; Dj 1,4) i besplatan dar (Dj 2,38; 5,32).

Glavna svrha krštenja Duhom Svetim je primanje snage Duha Svetoga za kršćansko svjedočenje i služenje koje vjernicima, po uzoru na Isusovu službu, omogućuje činjenje moćnih djela.⁴⁵ Kad se Isus vratio iz pustinje u snazi Duha Svetoga obilazio je po svoj Galileji “učeci u tamošnjim sinagogama, propovijedajući Radosnu vijest o Kraljevstvu te ozdravljajući svaku vrstu bolesti i nemoći u narodu (Mt 4,23). Evanđelist Luka je zapisao da ga je snaga Gospodnja gonila

⁴⁴ U pentekostnoj teologiji i praksi snažno se naglašava iskustvo poznavanja Duha Svetoga. John Sherrill objašnjava da bi to poznavanje moralo biti iskustvo prijateljstva. Stvaralačko, preobražavajuće prijateljstvo, koje je u nekim slučajevima nježno kao golub, a u drugim poput ognja koji sažije i koje je kao svako dobro prijateljstvo neshvatljivo i tajanstveno. “Krštenje” je jedna od riječi, smatra Sherrill, koju Biblija upotrebljava da opiše trenutak kada čovjek dolazi u puni doticaj s tim prijateljstvom (1976:104).

⁴⁵ U početku Isusove službe Duh Sveti je sišao na njega (Lk 3,22). Kao rezultat silaska Duha Isus je bio pun Duha Svetoga (Lk 4,1) koji ga je poveo u pustinju da ga kuša đavao. Nakon kušnje Isus se vratio u Galileju sa silom Duha (Lk 4,14) ili u snazi Duha. Isus je bio pomazan Duhom Svetim prije nego li je započeo javnu službu (Lk 4,18), a svoja moćna djela činio je u snazi Duha Svetoga (Mt 12,28; Dj 10,38).

da ozdravlja (Lk 5,17). Istjerivao je demone "Duhom Božjim" (Mt 12,28) i činio mnoga druga čudesa.

Riječi koje je Isus rekao svojim učenicima nakon svoga uskrsnuća: "Primit ćete snagu Duha Svetoga koji će sići na vas i bit ćete mi svjedoci" (Dj 1,8), vrijede i za njegove učenike danas. Svojim učenicima, onima koji u njega vjeruju, obećao je da će činiti i veća djela nego li je on sam činio (Iv 14,12). Krštenje Duhom Svetim promijenilo je njegove učenike od slabića i strašljivaca (Iv 20,19) u hrabre i nezaustavljive navjestitelje evanđelja (Dj 4,19-20; 4,29-31; 5,17-20; 6,8-10).

Vjernici s pentekostnim iskustvom ističu kontinuitet djelovanja Duha Svetoga u sili do danas. Naglašavaju da je sila Duha Svetoga vrlo važna za svjedočenje te vjeruju da moćna djela kao što su čuda ozdravljenja i oslobođenja jesu bitne sastavnice Duhom vođenoga kršćanskog služenja. U tome se uvelike razlikuju od mnogih konzervativnih evanđeoskih kršćana koji smatraju da su čuda bila bitna samo za ranu crkvu, gdje su imala za svrhu potvrđivanje vjerodostojnosti apostola kao objavitelja božanske istine. Pentekostalci pak naglašavaju da je potrebno oboje: pomazano svjedočenje i djelovanje u snazi Duha Svetoga; ako se nastavlja naviještanje evanđelja, onda se nastavlja i čudesni znaci koji prate to naviještanje (Mk 16,15-18). Stoga ističu da je većini kršćana uz nanovorođenje ili rođenje u Duhu danas potrebno i krštenje ili ispunjenje Duhom Svetim (J. R. Williams, 1990; Ulonska, 1996).

2.3. Naglasak na štovanju Boga Oca i njegova Sina Isusa Krista

Pentekostalci vjeruju da se zajedništvo s Isusom Kristom i Duhom Svetim praktično očituje u individualnom životu i životu crkve. Ovo razumijevanje dovodi do dinamičnoga bogoštovlja crkve. Vjernici su pozvani da se sami kao živo kamenje ugrađuju "u duhovni Dom za sveto svećenstvo da prinosе žrtve duhovne, ugodne Bogu po Isusu Kristu" (2 Pt 2,5).

Pentekostni vjernici i crkve razvili su na temeljima metodističkoga bogoslužja⁴⁶ specifični način bogoslužja čija je središnjica odnos s Bogom po Duhu Svetome. Vjernici svakodnevno, a posebice tijekom bogoslužja, očekuju da će Bog služiti svojim štovateljima u ljubavi djelovanjem Duha Svetoga. Ljudi s bogoslužja odlaze promijenjena života s novim predanjem Bogu te duhovno ojačani. Na

⁴⁶ Metodističko bogoštovlje razvijalo se pod utjecajem braće Johna i Charlesa Wesley i pokreta obnove u Anglikanskoj crkvi. Uključivalo je elemente bogoštovlja Moravske braće, puritanske evanđeoske naglaske te reformirano propovijedanje. Bogoštovlje se sastojalo od pjevanja himni do popularne glazbe, neformalnog propovijedanja i spontane molitve (Shepperd). Za vrijeme masovnih evangelizacijskih skupova metodisti su pjevali himne te pozivali nazočne da ne budu pasivni promatrači već da se aktivno uključe u bogoštovlje kao radosni sudjelovatelji. Središte bogoštovlja je Božja riječ. Pjesma i molitva samo su priprema za Riječ.

sljedećem bogoslužju svjedoče o pobjedničkom življenju: o uslišanim molitvama, fizičkom ozdravljenju, istjerivanju zlih duhova i oslobađanju od droge, alkohola i cigareta.

Pentekostalci su pomakli granice bogoštovlja od zajedničkog pjevanja, kolektivne molitve i sudjelovanja u sakramentima k radosnom i nepredvidljivom zajedništvu s Bogom po Duhu Svetome kroz pjesmu, propovijedanu Riječ Božju i spontanu molitvu (Jambrek, 2003). Štovanje započinje u dubini srca kao spontana reakcija na veličinu i dobrotu Božju. Po uzoru na primjere slavljenja u Bibliji pentekostalci će tijekom bogoslužja podići svoje ruke k Bogu (Ps 134,2; 1 Tim 2,8), pljeskat će rukama (Ps 47,1), ničice će se baciti pred Boga (Pnz 9,18), plesat će pred Bogom (2 Sam 6,16) ili se udružiti u zajedničkoj glasnoj molitvi. U slavljenju se koristi više glazbenih stilova, a najviše suvremeni glazbeni stilovi sredine u kojoj su živjeli jer su glazbom nastojali premostiti jaz kako između generacija tako i između mladih naraštaja u crkvi i svijetu. U bogoslužje su uveli novi stil glazbe zajedno s "novim" instrumentima: bubnjevima, električnim gitarama, sintesajzerima te sofisticiranom elektroničkom opremom.⁴⁷

2.4. Naviještanje evanđelja

Pentekostno propovijedanje. Pentekostno propovijedanje znači vid poruke i način prenošenja karakterističan za pentekostno štovanje (Hughes). Središnjica propovijedanja je Božja riječ - Sveto pismo. Riječ, temeljito proučena i promišljena, podgrijana je i pomazana Duhom Svetim. Pentekostni pokret nastoji biti poput rane crkve, koja je bila kristocentrična, upravljana od Duha i utemeljena na Riječi. Svi su članovi neprestano pronosili Božju riječ, poštivali Riječ i objašnjavali Riječ. Božja je riječ sadržala poruku i postala autoritet svemu što je crkva vjerovala. Riječ je bila izvor svakog propovijedanja, standard za sve doktrine, sredstvo po kojemu se prosuđivalo iskustvo (Dj 2,41; 4,4.29; 6,7; 8,4.14; 10,44; 12,24; 13,49). Za današnje pentekostalce Riječ je središnja za svaku životnu praksu i doktrinu. Ona je priručnik za vjerovanje i djelovanje te standard za prosuđivanje.

Svjedočenje koje vodi u obraćenje. Silazak Duha Svetoga na osobe neizostavno vodi u evangelizaciju.⁴⁸ Evangelizacija je utemeljena u Isusovoj zapovijedi vjernicima da sve narode učine njegovim učenicima (Mt 28,19-20). Pentekostal-

⁴⁷ Među prvim glazbenicima koji su nastojali premostiti jaz između mladeži iz crkve i iz svijeta bio je Ralph Carmichael, koji je svojim djelovanjem utro put za glazbeni stil zvan Contemporary Christian Music (suvremena kršćanska glazba) (Alford).

⁴⁸ Evangelizacija (grč. *euangelion*, radosna vijest; *euangelizomai*, navijestiti, donijeti radosnu vijest) je širenje, propovijedanje evanđelja, poruke spasenja po vjeri u zastupničku smrt i uskrsnuće Isusa Krista (Rim 4,24-25; 10,9-10).

ci vjeruju da svakom ljudskom biću treba svjedočiti i navijestiti dobru vijest da mu Bog oprašta grijeha ako prihvati evanđelje i spasenje u Isusu Kristu. Kad čovjek prihvati evanđelje, prizna grijeha, pokaje se (grč. *metanoia*, promjena uma), obrati se i preda život Bogu, tada bude nanovo rođen (Iv 3,3) i primi vječni život (Mk 16,15-16). Pentekostalci smatraju da evangelizacija mora biti popraćena čudesima i znacima koja daju potvrdu vjerodostojnosti evanđeoske poruke (Mk 16,17-19; Iv 20,30-31) jer je evanđelje sila Božja za spasenje svakom koji povjeruje u nj (Rim 1,16). Učinkovita evangelizacija donosi niz plodova koji se očituju u duhovnom i brojčanom rastu lokalne zajednice, u osnivanju novih crkava u široj regiji te misionarskom radu u drugim zemljama.

2.5. Služenje darovima Duha Svetoga

Pentekostalci su vrlo ozbiljno shvatili Isusove riječi: "Zaista, zaista, kažem vam, tko vjeruje u me, i on će činiti djela koja ja činim. Činit će i veća od ovih, jer ja idem k Ocu" (Iv 14,12). Naglašavali su nadnaravno djelovanje Duha Svetoga koji je pojedincima u crkvi udijelio darove za služenje, a propovijedanje evanđelja potvrđivao čudima: ozdravljenjima bolesnih, oslobođenjima opsjednutih zlim duhovima i slično. Snažno su isticali novozavjetnu sliku crkve kao Tijela Kristova u kojemu su pojedinci udovi (1 Kor 12,12). Tijelo se sastoji od mnogih udova, od kojih svaki ima određenu funkciju. Funkciju udova u Tijelu Kristovu Pavao poistovjećuje s darovima (Rim 12,4-5; 1 Kor 12,12-28; Ef 4,1-8).

Darovi Duha su darovi Božji koji su na službu zajednici (Ulonska, 21; Thomson-Elwell), i koji omogućuju vjernicima da budu i da čine ono na što ih Bog poziva. Darovi su poklon vjerniku od trojedinoga Boga (1 Kor 12,4-6): Oca (1 Kor 12,28; Rim 12,3), Sina (Ef 4,89) i Duha Svetoga (1 Kor 12,11). Duh Sveti daje svoje darove vjernicima radi izgradnje crkve, radi formiranja kršćanskog karaktera i radi služenja crkvi i društvenoj zajednici. Primanje dara Duha Svetoga, stoga, podrazumijeva određenu odgovornost, jer to je prigoda za davanje sebe u službi za druge (Thomson-Elwell).

Pentekostalci smatraju da postoji razlika između darova Duha Svetoga, kojih ima devet (1 Kor 12,7-10), te milosnih darova - tj. ostalih darova navedenih u Novome zavjetu za koje se izričito ne navodi da su od Duha Svetoga - i prirodnih sposobnosti vjernika. Uobičajeno se ovih devet darova dijeli na one koji sadrže silu znanja: riječ mudrosti, riječ znanja i razlikovanje duhova; one koji sadrže silu nadnaravnog djelovanja: vjera, čudesa i dar ozdravljanja; te one darove koji sadrže nadnaravni govor: dar prorokovanja, dar nepoznatog jezika i dar tumačenja jezika (Pearlman-Boyd, 1964:15-16). Uvriježeno je mišljenje da prirodne sposobnosti nisu same po sebi dar Duha, ali one postaju dar Duha kada ih Duh upotrijebi u službi izgradnje tijela Kristova (Volf, 1985).

2.6. Svjesnost zla

Krštenje u Duhu Svetome slijedi nova svjesnost realnosti sotone i sila zla. Vidi-mo to u Isusovu djelovanju i življenju. Nakon pobjede nad kušnjom u pustinji Isus prepoznaje djelo sotone i demonskih sila, oslobađa zarobljene i opsjednute, istjeruje demone i ozdravlja bolesne. Isus je svojim učenicima dao vlast da izgone nečiste duhove, da liječe svaku bolest i svaku nemoć (Mt 10,1) i zapovijedio im da idu i naviještaju evanđelje, liječe bolesne, dižu mrtve, čiste gubavce i izgone đavle u njegovo ime (Mt 10,7-8; usp. Mk 16,17). Rani kršćani su njegovu zapo-vijed doslovno shvatili te su naviještajući Evanđelje izgonili i demone (Dj 16,18). Kršćani su iz Isusove službe i iz osobnog iskustva spoznali da se naviještanjem kraljevstva Božjega izravno sukobljavaju sa sotonom i njegovim đavlama. Povijest nam pak dokazuje da je naviještanje evanđelja urodilo većim plodom tamo gdje su kršćane pratili čudesni znaci među kojim je i istjerivanje demona u Isusovu imenu. Istjerivati demone “u ime Isusa” podrazumijeva da to bude učinjeno nje-govim autoritetom i moći. Doslovna poslušnost Isusovu poslanju i izravan sukob s demonskim svijetom urodili su izvanrednim rastom pentekostnog kršćanstva, posebice u latinoameričkim zemljama.

Misiolog D. A. McGavran je na pitanje: “Što čini da pentekostne crkve rastu?” istaknuo: “Pentekostalci prihvaćaju činjenicu da većina muškaraca i žena danas vjeruje da ih demoni i zli duhovi (razni oblici sotone i mračnih misli) napadaju, vežu, i upravljaju njima. Pentekostalci vjeruju da moćno ime Isus tjera demone i liječi sve vrste bolesti” (1977, 98). C. De Wet smatra da je duhovna borba s istjerivanjem demona jedini način za postupanje prema svjetonazoru animista i neviđenom duhovnom otporu u muslimanskom svijetu (1986, 163-164).

Rast pentekostnog pokreta u Hrvatskoj ne odražava velik rast pokreta u svi-jetu, možda i zato što se ne posvećuje dovoljna pažnja u življenju i djelovanju vjernika spoznaji duhovnog ozračja, duhovnoj borbi i konkretnom navještanju evanđelja koje prate čudesni znaci i moć istjerivanja zlih duhova.

Zaključak

Pentekostni je pokret najveći kršćanski duhovni pokret današnjice. Povezivanjem biblijske teologije i duhovnog iskustva krštenja u Duhu Svetome pokret je dobio duhovnu snagu za širenje po svim kontinentima, za utemeljenje brojnih novih crkava i denominacija. U Hrvatskoj je začeo početkom dvadesetoga stoljeća te se nejadnakim intenzitetom razvijao posebice nakon Drugoga svjetskog rata. Pot-kraj dvadesetoga stoljeća u pokretu je sudjelovalo pet denominacija, od kojih je brojčano najveća te duhovno i društveno najutjecajnija Evandeoska pentekostna crkva.

Vjernici s pentekostnim iskustvom izuzetno cijene Riječ Božju. Vjeruju, uče

i drže da je Biblija Božja autoritativna objava. Biblija je, smatraju, Riječ Božja, nadahnuta Svetim Duhom, nepogrešiva i vrhovni je autoritet u svim pitanjima vjere i življenja. Stoga svekoliko kršćansko vjerovanje, učenje i življenje mora biti utemeljeno u Bibliji i po njoj prosuđivano.

Pentekostni pokret u Hrvatskoj utemeljen je i ukorijenjen u učenju Svetoga pisma i oslonjen na konzervativnu evanđeosku teologiju. Uz sveopće kršćanske značajke važno je istaknuti njegove temeljne karakteristike: usredotočenost na Isusa Krista, krštenje u Duhu Svetome kao ispunjenje silom za svjedočenje, evangelizaciju koja dovodi do obraćenja, poticanje služenja darovima Duha Svetoga, iskazivanje dinamičnog odnosa s Bogom u bogoštovlju te svjesnost realnosti sotonine i sila zla.

Literatura

Alford, Delton L. (1996). *Pentecostal and Charismatic Music. Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House.

Arapović, Borislav (2003), *Njihovim tragom: prvi pentakostanci u Hrvatskoj: prinos istraživanju povijesti protestantizma u Hrvatskoj*. Osijek: Izvori.

Barett, David B. i Todd M. Johnson (2002). Status of Global Mission, 2002, in context of 20th and 21st centuries. *International Bulletin of Missionary Research*. January 2002., Richmond, Virginia: World Evangelization Research Center.

Bjelajac, Branko (1999). *The Historical Development of the Protestants and Evangelicals in Serbia until 1945*. (magistarski rad). Badhoevedorp, The Netherlands: Tyndale Theological Seminary.

Dautermann, Petar (1938a). Godišnja konferencija u Vinkovcima. *Put spasenja* 5:3.

Dayton, Donald W. (1996). The Evolution of Pentecostalism. *The Covenant Quarterly*, February 1/1996. Chicago: North Park Theological Seminary.

De Wet, C. (1986). The Challenge of signs and Wonders in World Missions for the Twentieth Century. *Azusa Street and Beyond*, ed. L. G. McClung, Jr.

Hughes, R. H. (2007). Propovijedanje, pentekostna perspektiva. *Leksikon evanđeoskoga kršćanstva*. Zagreb: Bogoslovni institut i Prometej.

Jambrek, Stanko (1986). Pružiti povjerenje mladima: Izvještaj sa Sabora KPC u SFRJ. *Izvori* 12:14-15.

Jambrek, Stanko (1992). *Evanđeoska crkva u Hrvatskoj: stanje u 1991. godini* (strojopis). Zagreb: Osobni arhiv.

- Jambrek, Stanko (2003). *Crkve reformacijske baštine u Hrvatskoj*. Zagreb: Bogoslovni institut.
- Jendričko, Josip (1995). *Crkva Božja u Hrvatskoj: Izvještaj nadglednika crkve Božje u Hrvatskoj za Državnu komisiju za odnose s vjerskim zajednicama od 12. listopada 1995*. Vinkovci: Crkva Božja.
- Kuzmič, Franc (1985). Ludvik Üllen:1921-1985. *Izvori* 5:11-12.
- Kuzmič, Franc (1997b). Bibliografija Ludvika Üllena. *Snopje* 11:70-75.
- Marinović-Bobinac, Ankica (1995). Necrkvena religioznost u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja* 6 (20): 853 - 866.
- (1999). *Necrkvena religioznost u Hrvatskoj: Primjer pentekostalnih zajednica* (doktorska disertacija). Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za sociologiju.
- Marinović-Jerolimov, Dinka (1991). *Prikaz malih vjerskih zajednica u Zagrebu*. Zagreb: IDIS.
- Moguš, Ivan (1975). *Pentekostni pokret u Slavoniji: Povijest i statistički podaci* (diplomski rad). Zagreb: BTI.
- Pearlman, Myer i Frank M. Boyd (1964). *Pentekostna istina II*. Zagreb: KPC u SFRJ.
- Podrugović, Ilija (1963). *Povijest Kristove pentekostne crkve u Osijeku i bližjoj okolini* (strojopis). Osijek: Kristova pentekostna crkva.
- Popis stanovništva: Stanovništvo prema vjeri, po gradovima/općinama, popis 2001*. <http://www.dzs.hr/hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_04/H01_02_04.html>. Posjet 3. rujna 2007.
- Salaj, Stevo (1938a). Novo djelo u Laslovu. *Put spasenja* 4:2.
- Salaj, Stevo (1938b). Izvještaj: krštenje u Laslovu. *Put spasenja* 7:4.
- Sherman, Dean (2000). *Duhovna borba za svakog kršćanina*. Zagreb: Bogoslovni institut.
- Sherrill, John (1976). *I govore drugim jezicima*. Zagreb: Put života.
- Sorg, Petar (1937). Izvještaj o djelu Gospodnjem: Prvo krštenje u Osijeku. *Put Spasenja* 9:2-3.
- Špis, Adam (1994). *Povijest pentekostne crkve u Zagrebu* (strojopis). Osijek: Arhiv Evanđeoske pentekostne crkve.
- Thomson, J. G. S. S. i Elwell, Walter A. (1999). *Spiritual Gifts. Evangelical Dictionary of Theology*. Grand Rapids: Baker Book House; Paternoster Press.
- Ulonska, Reinhold (1996). *Darovi Duha*. Osijek: Izvori.
- Volf, Miroslav (1985). Svi su nadareni. *Izvori* 4:6-7.

Williams, J. Rodman (1990). *Renewal Theology: Salvation, the Holy Spirit, and Christian Living*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House.

Zelenjak, Christian (1940). Pobjednici. *Put Spasenja* 12:2-3.

Summary *The first part of this work constitutes of a presentation of the beginning, development, organization and the institutionalization of the Pentecostal Movement in Croatia. After the spontaneous beginning among the Germans in Slavonia at the beginning of the twentieth century, the movement has developed among Croats in Slavonia during the Second World War, while toward the end of the twentieth century it spread in whole Croatia. At the beginning of the twenty first century there are five denominations involved in the movement, among which the Evangelical Pentecostal Church is the greatest in number.*

The second part deals with the basic characteristics of the pentecostal thought and practice: focus on Jesus Christ, baptism of the Holy Spirit as fulfillment with power for witnessing, evangelism that brings to conversion, encouragement for using the gifts of the Holy Spirit, expressing the dynamic relationship with God in the service and the awareness of the reality of Satan and the powers of evil.

Key words: God, Evangelical Pentecostal Church, evangelism, Jesus Christ, Holy Spirit, baptism in the Holy Spirit, conversion